



# PÅ VÄG

# MOT

VERKSAMHETSFÖRLAGD  
UTBILDNING

# LÄRARYRKET



MALMÖ HÖGSKOLA



Malmö högskola, Fakulteten för lärande och samhälle, september 2011

# PÅ VÄG MOT LÄRARYRKET

Denna skrift handlar om den verksamhetsförlagda utbildningen (VFU) i Malmö högskolas lärarutbildningar och vänder sig till studenter, lärare på partnerskolor (handledare) och högskolans lärare (vfu-lärare). Skriften beskriver de förmågor som lärarstudenten successivt ska utveckla under sin yrkesutbildning. Dessa förmågor utvecklas både under den högskoleförlagda utbildningen och i mötet med barn/elever, lärare och föräldrar på partnerskolorna under den verksamhetsförlagda utbildningen. Beskrivningen av progressionen från novis till professionell visar studentens utveckling och ska användas för självvärdering, handledning, bedömning och betygsättning.

Många frågeställningar som rör studentens verksamhetsförlagda utbildning återkommer under mer än en rubrik. Detta visar på komplexiteten när det gäller att göra en skrift av det här slaget, men än mer visar det på den komplexitet som finns i läraryrket och därmed i lärarutbildningen.

Skriften avser lärarutbildningar från hösten 2011. Den första versionen skrevs redan 1992/93. Den har sedan reviderats 1998, 2001 och 2007 i samband med att lärarutbildningen reformerats.

Den version som här föreligger har reviderats i samband med Lärarutbildning 2011 vilken omfattar fyra lärarexamina: förskollärarexamen, grundläraresexamen, ämnesläraresexamen och yrkesläraresexamen.



# SAMVERKAN MED PARTNERSKOLOR – ATT VARA TILL NYTTA OCH GÅ PÅ DJUPET

Den verksamhetsförlagda utbildningen är av central betydelse för att studenten ska ges möjlighet att utveckla kunskaper och kompetenser som avser hela lärarrollen.

Malmö högskolas lärarutbildningar har ett gott och utvecklat samarbete med ett stort antal kommuner i Skåne, och såväl kommunala som fristående förskolor och skolor ingår i Malmö högskolas partnersamverkan. Denna samverkan är en förutsättning för en god professionsutbildning där teoretiska och praktiska studier kopplas ihop och där studenten ges möjlighet att vara i kontakt med pedagogisk verksamhet under hela sin utbildningstid.

Under utbildningen är studenten knuten till ett partnerområde. Ett partnerområde kan vara en hel kommun, stadsdelar eller grupper av förskolor/skolor inom eller över kommungränserna. I ett partnerområde kan finnas förskola, förskoleklass, fritidspedagogisk verksamhet, grundskola och gymnasieskola/vuxenutbildning. Studentens examen och inriktning avgör vilken typ av verksamhet hon/han placeras i. Placeringen inom varje partnerområde sker företrädesvis så att det finns flera studenter på varje förskola/skola.

Studenten har sin placering på i huvudsak samma partnerskola under hela sin utbildning. Genom att vara på samma förskola/skola under längre tid har studenten möjlighet att på djupet följa såväl verksamhetens som barnens/elevernas utveckling över tid.

Studenten deltar i förskolans/skolans arbete utifrån de villkor som råder där. Det innebär att studenten inte är styrd av uppgifter från högskolan utan går in i den planering och det arbete som sker på förskolan/skolan. Studenten ska vara till nytta för verksamheten.

För studenten finns motsvarande nyttoaspekt. Genom den regelbundna vistelsen och arbetet i förskolan/skolan får studenten uppleva både konkret arbete och möjlighet att reflektera kring det som sker samt delta på olika sätt i t ex samtal om lokal skolutveckling. Det handlar alltså om ett lärande i arbete. Den verksamhetsförlagda

utbildningen ska ge studenten möjlighet att utveckla färdigheter, kunskaper och insikter som avser hela lärarrollen. Hur detta ska gå till diskuterar studenten och handledaren på partnerskolan i samråd med högskolans vfu-lärare.

Efterhand som studierna fortskrider förutsätts studenten bli allt djupare involverad i verksamheten på partnerskolan och ta ett allt större ansvar för såväl genomförande som utvärdering. Detta sker bland annat genom att studenten dokumenterar och reflekterar över olika inslag och företeelser.

En förutsättning för en god professionsutbildning är att den verksamhetsförlagda utbildningen utgör en integrerad del av den högskoleförlagda utbildningen. Detta kan åstadkommas genom att utbildningens teoretiska studier tar sin utgångspunkt i de erfarenheter som studenten gjort och reflekterat över samtidigt som den verksamhetsförlagda utbildningen förankras i teori och forskning.

Vid Malmö högskola är den högskoleförlagda delen av utbildningen organiserad i lärarutbildningsämnen och kurser i utbildningsvetenskaplig kärna där den verksamhetsförlagda delen integreras. Denna integration är tydligt uttryckt i såväl mål som examination i kursplanerna för högskoleförlagd utbildning vilket gör att studentens erfarenheter bearbetas och fördjupas under denna.

I de verksamhetsförlagda kurserna ges studenten på motsvarande sätt möjlighet att använda de teoretiska kunskaper som hon/han tillägnat sig i de högskoleförlagda kurserna för att kunna fördjupa sin förståelse och därmed sin handlingskompetens.

Längre fram i denna skrift beskrivs olika nivåer och kvaliteter i lärarkompetensen som en utveckling från novis till professionell. Förmågan att reflektera, göra didaktiska överväganden samt utöva ett kommunikativt och demokratiskt ledarskap ingår i studentens professionsutveckling.



# ORGANISATION OCH STRUKTUR

Den verksamhetsförlagda utbildningen om sammantaget 30 högskolepoäng är fördelad jämnt över utbildningen från den andra terminen i form av fem kurser om sex högskolepoäng. En kurs omfattar således fyra veckor. Därutöver ingår en introduktionsperiod i den första terminen inom ramen för ett lärarutbildningsämne. Av

nedanstående struktur framgår hur den verksamhetsförlagda utbildningen är utlagd inom olika examina och inriktningar. Studenten har möjlighet att studera samt göra en del av sin verksamhetsförlagda utbildning utomlands.



## FÖRSKOLLÄRAREXAMEN

|              |         |  |         |         |         |         |
|--------------|---------|--|---------|---------|---------|---------|
| introduktion | vfu 6hp |  | vfu 6hp | vfu 6hp | vfu 6hp | vfu 6hp |
|--------------|---------|--|---------|---------|---------|---------|

## GRUNDLÄRARE MED INRIKTNING MOT ARBETE I FRITIDSHEM

|              |         |         |         |         |         |
|--------------|---------|---------|---------|---------|---------|
| introduktion | vfu 6hp | vfu 6hp | vfu 6hp | vfu 6hp | vfu 6hp |
|--------------|---------|---------|---------|---------|---------|

## GRUNDLÄRARE MED INRIKTNING MOT ARBETE I FÖRSKOLEKLASS OCH GRUNDSKOLANS ÅRSKURS 1-3

|              |         |  |         |         |  |         |         |
|--------------|---------|--|---------|---------|--|---------|---------|
| introduktion | vfu 6hp |  | vfu 6hp | vfu 6hp |  | vfu 6hp | vfu 6hp |
|--------------|---------|--|---------|---------|--|---------|---------|

## GRUNDLÄRARE MED INRIKTNING MOT ARBETE GRUNDSKOLANS ÅRSKURS 4-6

|              |         |  |         |         |  |         |         |
|--------------|---------|--|---------|---------|--|---------|---------|
| introduktion | vfu 6hp |  | vfu 6hp | vfu 6hp |  | vfu 6hp | vfu 6hp |
|--------------|---------|--|---------|---------|--|---------|---------|

## ÄMNESLÄRARE MED INRIKTNING MOT ARBETE I GRUNDSKOLANS ÅRSKURS 7-9

|              |         |  |         |         |  |  |         |         |
|--------------|---------|--|---------|---------|--|--|---------|---------|
| introduktion | vfu 6hp |  | vfu 6hp | vfu 6hp |  |  | vfu 6hp | vfu 6hp |
|--------------|---------|--|---------|---------|--|--|---------|---------|

## ÄMNESLÄRARE MED INRIKTNING MOT GYMNASIESKOLAN

|              |         |  |         |         |  |  |         |  |         |
|--------------|---------|--|---------|---------|--|--|---------|--|---------|
| introduktion | vfu 6hp |  | vfu 6hp | vfu 6hp |  |  | vfu 6hp |  | vfu 6hp |
|--------------|---------|--|---------|---------|--|--|---------|--|---------|

## YRKESLÄRAREXAMEN

|                 |                 |         |
|-----------------|-----------------|---------|
| vfu 6hp vfu 6hp | vfu 6hp vfu 6hp | vfu 6hp |
|-----------------|-----------------|---------|

# PROGRESSION OCH BEDÖMNING

Den verksamhetsförlagda utbildningen ska ge studenten möjlighet att utveckla färdigheter, kunskaper och insikter som avser hela lärarrollen. I arbetet med studentens professionsutveckling används progressionsmatriserna Från novis till professionell (se sid 12). Matriserna tar sin utgångspunkt i examensordningens mål, samtidigt som de beskriver en professionsutveckling som är vidare än den som sker inom utbildningens ram eftersom utvecklingen av lärarkompetensen inte avstannar vid examen. Syftet med att formulera progression i en text av det här slaget är att ge underlag för såväl formativ som summativ bedömning.

För varje vfu-kurs finns lärandemål som konkretiseras och synliggörs i matriserna och som tillsammans med dessa bildar underlag för samtal om studentens professionsutveckling genom utbildningen. Vfu-lärarna (högskolans lärare) har i samarbete med partnerskolans ledning ansvar för att handledarna på partnerskolorna är förtrogna med vfu-kursernas lärandemål och progressionsmatriserna.

Läraryupdraget är komplext och sammansatt av en mängd förmågor och kompetenser som samverkar med varandra. Progressionen från novis till professionell beskrivs i fyra nivåer utifrån följande tre utvecklingsområden:

- progression mot en analys- och reflektionsförmåga
- progression mot en didaktisk kompetens
- progression mot ett kommunikativt och demokratiskt ledarskap

Att bedömning görs utifrån lärandemål för varje kurs med verksamhetsförlagd utbildning tillsammans med progressionsmatriserna Från novis till professionell ger grund för en rättssäker bedömning av studenten. Lärandemålen och matriserna används genom hela studentens utbildning i samtal mellan olika aktörer (student och handledare, student och vfu-lärare, student och student, student, handledare och vfu-lärare o s v ).

Den verksamhetsförlagda utbildningen examineras av högskolans vfu-lärare i samråd med partnerskolans handledare. Vfu-läraren följer studenten genom hela utbildningen. Det finns ett tydligt system för vem som examinerar (högskolans vfu-lärare), på vilket underlag studenten examineras samt vilken roll handledaren har i bedömningen.

Examinationen består av den verksamhetsförlagda utbildningen som dokumenteras i ett skriftligt omdöme av handledaren. Det skriftliga omdömet baseras på de tre utvecklingsområdena som beskrivs i avsnittet Från novis till professionell. Studenten får kontinuerlig återkoppling av sin handledare under den verksamhetsförlagda utbildningen och ska därför kunna känna igen och förstå det omdöme som hon/han får. Som ett led i studentens förmåga till självvärdering kommenterar studenten handledarens omdöme och ges på så sätt möjlighet till framåtblickande utifrån handledarens bedömning.

Studentens pedagogiska verksamhet/undervisning följs upp i ett strukturerat och dokumenterat samtal mellan studenten, vfu-läraren och handledaren. Samtalet tar sin utgångspunkt i den pedagogiska verksamheten/undervisningen som studenten genomfört och dokumenteras av vfu-läraren. Samtalets syfte är att studenten ska reflektera över och själv kunna värdera sin praktik och professionsutveckling utifrån fastställda mål för verksamhetsförlagd utbildning.

Studenten ges således möjlighet att tillsammans med handledare och vfu-lärare reflektera över kopplingen mellan forsknings- och erfarenhetsbaserad kunskap och studentens pedagogiska verksamhet/undervisning.

Genom att lärandemål och matris bildar underlag för samtalet omfattar bedömningen studentens professionsutveckling i hela dess komplexitet och i tydlig progression. Progressionsmatrisen ger student, handledare och vfu-lärare konkreta och gemensamma formuleringar att värdera studentens verksamhetsförlagda utbildning utifrån, vilket ger tydlighet och därmed rättssäkerhet för studenten.

Därutöver består examinationen av ett seminarium baserat på studentens egen dokumentation. Studenten för t ex loggbok under sin verksamhetsförlagda utbildning och denna dokumentation bildar underlag för ett uppföljande seminarium med vfu-läraren. Seminariet tar i likhet med det samtal som följer efter genomförd undervisning/pedagogisk verksamhet sin utgångspunkt i studentens erfarenheter från den verksamhetsförlagda utbildningen samt i dennes självvärderingar med stöd i progressionsmatriserna.

Samtal, seminarier, dokumentation samt självvärdering

under utbildningens gång har både formativ och summativ karaktär.

Betygsättning av den verksamhetsförlagda utbildningen sker enligt en tvågradig skala (Godkänd, Underkänd) i de fyra första kurserna. I den femte och avslutande kursen sker betygsättning av verksamhetsförlagd utbildning enligt en tregradig skala (Väl godkänd, Godkänd, Underkänd).

För att äga tillträde till en kurs i verksamhetsförlagd utbildning måste tidigare kurser i verksamhetsförlagd utbildning vara godkända. Student har endast rätt till

en omtentamen i varje kurs i verksamhetsförlagd utbildning.

Studenten ska under hela sin utbildningstid ges möjlighet att med berörd/a lärare i förskolan/skolan och på högskolan diskutera utvecklingen av sin yrkeskompetens. Om tveksamhet uppstår avseende en students möjlighet att med godkänt resultat fullfölja den påbörjade utbildningen ska ett samtal om studentens studiesituation ske så snart som möjligt. I detta samtal prövas om studenten ska avrådas att fortsätta utbildningen.



# LÄRANDEMÅL I KURSER INOM VERKSAMHETSFÖRLAGD UTBILDNING

Kursernas lärandemål konkretiseras på så sätt att det första målet är kopplat till utvecklingsområdet *analys- och reflektionsförmåga*. Det andra målet är kopplat till utvecklingsområdet *didaktisk kompetens* och det tredje till utvecklingsområdet *kommunikativt och demokratiskt ledarskap*.

Progression från föregående kurs framgår av kursiv stil.

## Kurs 1

Efter avslutad verksamhetsförlagd utbildning ska studenten:

- kunna reflektera över sitt pedagogiska ledarskap med viss koppling till de teoretiska studierna
- kunna genomföra pedagogisk verksamhet/undervisning utifrån didaktiska perspektiv samt reflektera över gjorda erfarenheter
- kunna etablera kontakt med barn/elever och vuxna samt verka i enlighet med skolans värdegrund.

## Kurs 2

Efter avslutad verksamhetsförlagd utbildning ska studenten:

- kunna reflektera över *sin lärarroll och professionsutveckling* med *relevant* koppling till de teoretiska studierna
- kunna *planera och leda* pedagogisk verksamhet/undervisning *i kommunikation med barn-/elevgruppen utifrån didaktiska överväganden och med ett relevant ämneskunskande*
- *på ett ansvarsfullt sätt kunna kommunicera och samverka* med barn/elever och vuxna i enlighet med skolans uppdrag.

## Kurs 3

Efter avslutad verksamhetsförlagd utbildning ska studenten:

- kunna reflektera över sin lärarroll med *tydlig* och *relevant* koppling till de teoretiska studierna samt *formulera slutsatser för den egna professionsutvecklingen*
- kunna planera och leda pedagogisk verksamhet/undervisning *utifrån verksamhetens mål* och med ett

relevant ämneskunskande samt *med beaktande av barns/elevs intressen, förmågor och behov*

- kunna kommunicera och samverka med barn/elever och vuxna på ett *tydligt, lyhört* och ansvarsfullt sätt i enlighet med skolans uppdrag.

## Kurs 4

Efter avslutad verksamhetsförlagd utbildning ska studenten:

- kunna *analysera och värdera sitt läraruppdrag och sin professionsutveckling i förhållande till forsknings- och erfarenhetsbaserad kunskap*
- kunna planera och leda pedagogisk verksamhet/undervisning *på ett tydligt och demokratiskt sätt* utifrån verksamhetens mål och med ett relevant ämneskunskande samt med barns/elevs *olika* intressen, förmågor och behov i *fokus*
- på ett ansvarsfullt och empatiskt sätt kunna kommunicera och samverka med barn/elever och vuxna *samt reflektera över vad som sker i denna samverkan*.

## Kurs 5

Efter avslutad verksamhetsförlagd utbildning ska studenten:

- *med utgångspunkt i forskning och erfarenhetsbaserad kunskap* kunna *kritiskt värderande* reflektera över sitt läraruppdrag samt *kunna formulera tydliga slutsatser för den egna professionsutvecklingen*
- *med utgångspunkt i goda ämneskunskaper och teoretiskt förankrade didaktiska överväganden självständigt kunna organisera och genomföra pedagogisk verksamhet/undervisning på ett dialogiskt och empatiskt sätt* med barns/elevs olika intressen, förmågor och behov i *tydligt fokus*
- på ett ansvarsfullt och empatiskt sätt kunna kommunicera med barn/elever och vuxna samt *kunna samverka med förskolans/skolans aktörer kring verksamhetens mål och utformning*.

För att erhålla betyget Godkänd på kursen med verksamhetsförlagd utbildning ska studenten ha uppnått lärande-





målen ovan. För att erhålla betyget Väl godkänd på avslutande kurs med verksamhetsförlagd utbildning ska nedanstående lärandemål vara uppnådda:

Efter avslutad verksamhetsförlagd utbildning ska studenten:

- med utgångspunkt i forskning och erfarenhetsbaserad kunskap *och med beaktande av olika perspektiv på lärande och undervisning* kritiskt värderande kunna reflektera över sin praktik och sitt läraruppdrag samt kunna utvärdera sin verksamhet/undervisning *och formulera slutsatser med utvecklingsarbete inom förskola/skola som tydligt mål*
- med barns/elevs olika intressen, förmågor och behov som *tydlig utgångspunkt* samt med goda ämneskunskaper och teoretiskt *väl* förankrade didaktiska överväganden kunna organisera undervisning på ett dialogiskt, *varierat* och empatiskt sätt *med hög grad av självständighet och flexibilitet*
- på ett *professionellt* sätt kunna kommunicera och samverka med barn/elever och vuxna samt kunna *formulera strategier* för en sådan samverkan.

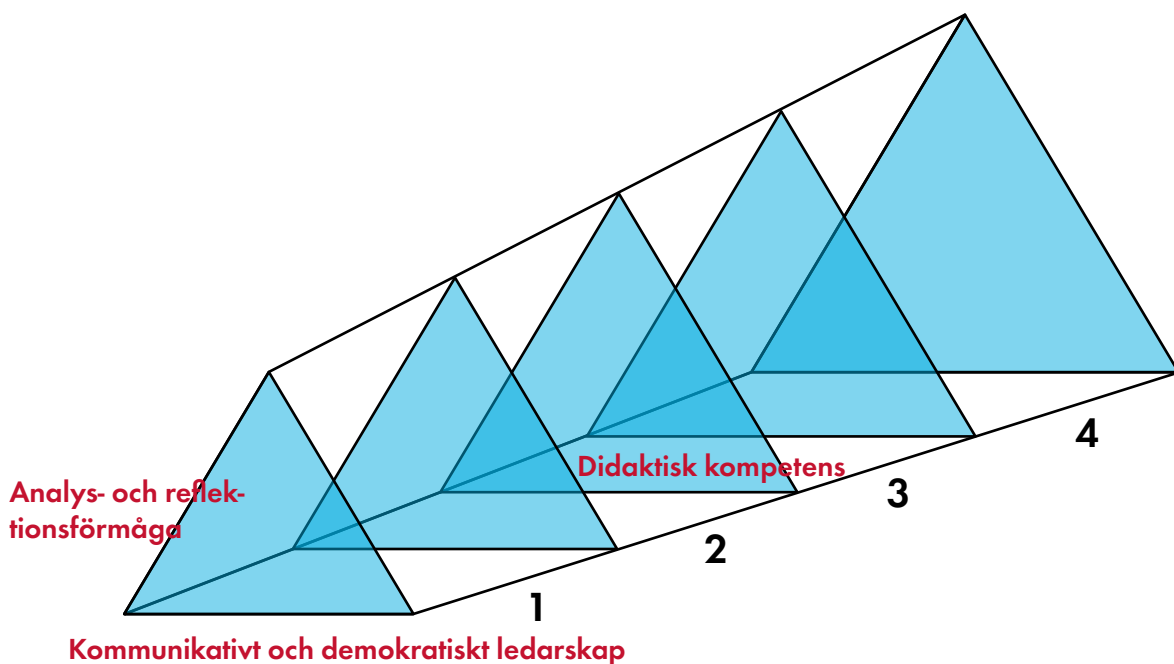
**” För att erhålla betyget  
Väl godkänd ska studenten på  
ett professionellt sätt kunna  
kommunicera och samverka  
med barn/elever och vuxna samt  
kunna formulera strategier för  
en sådan samverkan. ”**

# FRÅN NOVIS TILL PROFESSIONELL

Läraryrket är komplext och sammansatt av en mängd förmågor som griper in i och överlappar varandra. För att studenten, handledaren och vfu-läraren ska kunna föra konstruktiva samtal om studentens professionsutbildning i progression identifieras här tre centrala

utvecklingsområden vilka beskrivs i fyra nivåer:

- progression mot en analys- och reflektionsförmåga
- progression mot en didaktisk kompetens
- progression mot ett kommunikativt och demokratiskt ledarskap



Ovanstående triangel avser att visa att de tre utvecklingsområdena hänger samman. Den viktiga frågan om vad ledarskap innebär låter sig exempelvis inte inordnas och beskrivas på endast en av triangelns sidor utan återkommer på alla tre sidorna. Detsamma gäller bedömningsfrågor som kräver både didaktisk och kommunikativ kompetens samt förmåga till reflektion och analys. Det finns många andra exempel på gränsöverskridande kompetenser. Förmågan att hantera konflikter beror förstås både på lärarens egen syn på sin yrkesroll (analys- och reflektionsförmåga), på vilka kunskaper som hon/han tillägnat sig i exempelvis psykologi (didaktisk kompetens) och hur hon/han behandlar värdegrundsfrågor (kommunikation och demokratiskt ledarskap).

Sidorna i triangeln behöver inte nödvändigtvis vara lika långa. Den enskilda studenten, liksom den enskilda läraren, kan utveckla sina förmågor ojämnt. Man kan aldrig konstatera att nu är högsta nivån uppnådd inom alla tre utvecklingsområdena och att utbildningen därför skulle kunna betraktas som avslutad för just den här studenten. I den meningen är beskrivningen av förmågorna att betrakta som mål att sträva mot. Även på nivå fyra finns det kompetenser att förbättra och kunskaper att fördjupa.

Varje förmåga beskrivs i fyra nivåer från novis till professionell. Strävan har varit att formulera nivåerna så att de beskriver positiva kvaliteter. Nedan utvecklas tankegångarna område för område.

## PROGRESSION MOT EN ANALYS- OCH REFLEKTIONSFÖRMÅGA

Förmågor inom utvecklingsområdet handlar om att kunna reflektera över sina personliga erfarenheter (erfarenhetsbaserade argument), andras beprövade och systematiserade erfarenheter (teoribaserade argument) och sist men inte minst, sina personliga värderingar (etiska argument). Reflektion och analys måste kunna omsättas i handling. Det handlar alltså om att kunna agera på ett sådant sätt att förmågan till reflektion och analys visas i praktisk handling i den egna verksamheten/undervisningen. ”Görandet” är lika viktigt som ”beskrivandet”. Det är också nödvändigt att kunna formulera sina reflektioner och slutsatser. En lärare ska kunna beskriva och förklara sin verksamhet/undervisning och föra samtal om den med barn/elever, föräldrar, kollegor och förskolechef/rektor. Av detta framgår att förmågan till analys och reflektion omfattar hela läraruppdraget.

Förmågan att självständigt reflektera över den egna verksamheten och yrkesrollen är därför mycket betydelsefull och prövas vid bedömningen av studenten. Efterhand ska studenten bli alltmer självständig i sin reflektions- och analysförmåga. För att verksamhetsförlagd utbildning ska ge största möjliga utbyte måste studenten få möjlighet till fortlöpande samtal med partnerskolans personal där frågor utifrån studentens erfarenheter av verksamhet/undervisning kopplas till teorier om lärande och till resonemang om värdegrund och värderingar.

En människas värderingar och förhållningssätt är nära förknippade med hennes personlighet. Personlighet är svårfångat men spelar icke desto mindre en central roll i en lärares yrkesidentitet och därmed i utövandet av yrket. Yrkesskickligheten kan sägas bestå av praktiska och teoretiska kunskaper samt förmågan att

använda den egna personligheten som instrument. En stor del av lärarskickligheten hänger sålunda på lärarens personlighet. Utbildning innebär att personligheten utvecklas, och det är nödvändigt att studenten reflekterar över denna utveckling i relation till läraruppdraget.

I sin vardag måste läraren ständigt vara beredd att möta olika slags människor i olika sammanhang. Mötet med barn/elever är det viktigaste. Deras tankar och funderingar måste tas på allvar. Därvid krävs en förmåga att utgå från deras behov och att knyta an till deras föreställningsvärldar. Att kunna etablera en förtroendefull kontakt med barns/ungdomars föräldrar och med kollegor är också en viktig del av lärarens arbete. En sådan samverkan med andra människor ställer krav på förmågan att kunna sätta sig in i en annan människas tankesätt.

Frågan om lärarens egen identitet och yrkesroll är alltså starkt förknippad med förmågan till kommunikation. Samarbete med andra människor underlättas av personliga egenskaper som öppenhet och förmåga till empati. En lärare måste vara intresserad av människor och ha en vilja att gå in i ett lyhört samspel med andra människor genom att aktivt lyssna och samtala med respekt. För att ett sådant samspel ska kunna fungera måste läraren ha förmågan att reflektera över sin läraryrke och sin verksamhet. Det är en förutsättning för att kunna vara tydlig i sin egen uppfattning och stå för denna men samtidigt kunna ompröva egna föreställningar och pröva nya idéer. En lärare måste alltså kunna beskriva, förklara och motivera syfte och genomförande av den egna verksamheten/undervisningen för barn/elever, föräldrar, kollegor och förskolechef/rektor på ett tydligt sätt och samtidigt vara öppen för andra perspektiv.

## NIVÅERNA INOM UTVECKLINGSOMRÅDET ANALYS- OCH REFLEKTIONSFÖRMÅGA

På nivå ett är studenten, kanske trevande men ändå uttalat, medveten om teorier om lärande. Studenten börjar kunna beskriva hur värderingar tar sig uttryck i sin egen och andras lärarroll på ett sökande och iakttagande sätt.

Visar studenten intresse för verksamheten och öppenhet för att etablera kontakt med barnen/eleverna och med verksamhetens personal, och finns viljan att föra en dialog med dem? Finns viljan att förstå barnens/elevernas behov och intressen? Är studenten intresserad av att diskutera egen och andras verksamhet/undervisning? Viljan att ta initiativ till samtal och observation måste finnas redan på nivå ett, liksom förmågan att problematisera och reflektera över gjorda erfarenheter kopplat till den egna personligheten och det egna ledarskapet samt till teorier om lärande.

En avgörande fråga är i vilken utsträckning studenten är medveten om vilka olika krav som ställs på lärar-kompetensen och i vilken grad den egna personligheten svarar mot dessa krav. Att vilja granska sig själv och sin verksamhet/undervisning på ett kritiskt sätt och urskilja starka och svaga sidor hos sig själv är en nödvändighet redan på denna nivå.

På nivå två visar studenten tydligt att hon/han försöker förstå sitt läraruppdrag. Det innebär att konsekvent ställa sig frågan varför det blev som det blev och att också peka på möjliga, teoretiskt förankrade, svar. Repertoaren av olika lärandeteorier har vidgats och teorierna ger avtryck i den egna verksamheten/undervisningen. Studenten kan alltså koppla den egna praktiken och de egna värderingarna till styrdokument och teoretiska perspektiv vilket också visar sig i handling.





Tar studenten initiativ till samtal om sin verksamhet/undervisning utifrån teoretiska perspektiv och styrdokument? Kan studenten reflektera över sitt agerande och sina värderingar i relation till läraruppdraget? Visar studenten vilja och förmåga att pröva olika handlingsätt? På denna nivå krävs att studenten ska kunna reflektera över sin verksamhet/undervisning ur olika synvinklar och med barnens/elevernas behov i fokus.

På nivå tre krävs en betydligt större självsäkerhet och självständighet. På denna nivå kan studenten motivera sin verksamhet/undervisning och omsätta denna i praktisk handling. Andras beprövade och systematiserade erfarenheter (teorier) sätts i samband med de egna. Det innebär att studenten också är beredd att ompröva gjorda erfarenheter på ett relevant och adekvat sätt. Att ta ansvar är en självklarhet, och förmågan att reflektera över oförutsägbara situationer i den egna verksamheten/undervisningen måste finnas. Konsekvenser av olika ageranden måste kunna förutses och beskrivas. Hypoteser om olika sätt att hantera situationer måste prövas och kommuniceras.

Vid bedömning av studenten på nivå tre ska hänsyn tas till ambitionen och förmågan att väcka barns/elevers nyfikenhet och förundran inför nytt eller fördjupat innehåll. På denna nivå ska studenten kunna identifiera vad som behöver utvecklas i den egna verksamheten/undervisningen för att barnen/eleverna ska ges förutsättningar att lära och utvecklas. Därvid blir det tydligt om studenten kan utvärdera sin verksamhet/undervisning på ett reflekterande och analytiskt sätt.

På nivå fyra tas steget från att vara student till att vara lärare. Studenten tar nu utgångspunkt i vetenskapliga perspektiv och gjorda erfarenheter för att driva egen och gemensam utveckling av verksamheten. Det senare kan givetvis kan vara en praktisk omöjlighet på partnerskolan, men studentens kunskap om aktuell forskning kan ha initierat olika former av skolutveckling. Examensarbetet innebär naturligtvis en form av utvecklingsarbete.

Viljan till skolutveckling, inte bara personlig utveckling, måste finnas och synas på nivå fyra. Utifrån teoretiska utgångspunkter måste gjorda iakttagelser och erfarenheter kunna kommuniceras, diskuteras och ifrågasättas tillsammans med andra, i arbetslag och i andra pedagogiska forum. Det fordras att studenten har ett stort mått av långsiktiga strategier för den egna fortsatta lärargärningen och en uttalad vilja och förmåga att medverka i gemensam skolutveckling.

|  | Från novis till professionell<br><b>PROGRESSION MOT EN ANALYS- OCH REFLEKTIONSFÖRMÅGA</b>  |   |  |  |
|--|--|---|--|--|
| Nivåbeskrivning  | Förmåga att reflektera över...   | ...sina personliga erfarenheter (erfarenhetsbaserade argument).   | ...andras systematiserade erfarenheter (teoribaserade argument).   | ...sina personliga värderingar (etiska argument).  |
| <i>Har allmänna kunskaper om läraruppdraget och ett sökande och aktagande förhållningssätt</i>   | Relaterar sin syn på lärarrollen genom att...<br>   | – använda gjorda erfarenheter i liknande situationer.   | – kunna redogöra för teorier om lärande.   | – uttrycka hur egna värderingar synliggörs i lärarrollen<br>– inse att lärare kan betona olika värderingar.  |
| <i>Har kunskaper om läraruppdraget, uppmärksammar, analyserar, prövar/omprövar och söker sig aktivt fram i sin praktik.</i>  | Utformar en undervisning på vetenskaplig grund genom att...<br>   | – ställa frågan varför det blev som det blev och försöka finna mönster i sin undervisning/verksamhet.   | – reflektera över och jämföra sin egen undervisning/verksamhet utifrån olika lärandeteorier.   | – se relationer mellan den egna undervisningen/verksamheten och egna värderingar.<br>– relatera egna värderingar till värden som finns i styrdokument. |
| <i>Kan formulera läraruppdraget och kan omsätta sin lärarkunskap i handling, kritiskt granska sitt agerande och dra slutsatser.</i>  | Uttrycker sin undervisning/verksamhet utifrån en vetenskaplig grund genom att...<br>  | – förklara och motivera sitt handlande mot bakgrund av gjorda erfarenheter.<br>– vara beredd att pröva och kritiskt granska alternativa tillvägagångssätt i sin fortsatta utveckling. | – förklara och motivera sina valda ståndpunkter med hjälp av andras systematiserade erfarenheter.<br>– utveckla ett professionellt språk för att beskriva sin undervisning/verksamhet. | – motivera egna värderingar och hur de tar sig uttryck i den egna verksamheten.  |
| <i>Problematiserar och tolkar läraruppdraget, söker nya infallsvinklar för sin undervisning/verksamhet och utvecklar målmedvetna, långsiktiga strategier. Ser sin del och sitt ansvar i något större och medverkar till gemensam utveckling av verksamheten.</i> | Tar utgångspunkt i vetenskapliga perspektiv och gjorda erfarenheter för att driva såväl egen som gemensam utveckling av verksamheten genom att...<br> | – kommunicera sina gjorda erfarenheter och ta ett ansvar för att reflektera och utvecklas tillsammans med andra.  | – referera till teorier om lärande och kunskapsutveckling i didaktiska samtal om verksamhetens utveckling.   | – diskutera och kritiskt granska de värderingar och teorier som ligger bakom gjorda val och effekter av val i gjord undervisning/verksamhet.           |

## PROGRESSION MOT EN DIDAKTISK KOMPETENS

Utvecklingsområdet handlar om att besitta, använda och utveckla ämnes- och ämnesdidaktiska kunskaper. Vad som avses med ämnes- och ämnesdidaktiska kunskaper är inte självklart utan något som behöver problematiseras och relateras till den verksamhet/undervisning som bedrivs i förskola och skola.

Till ämneskompetensen hör därför förmågan att planera, genomföra, och utvärdera verksamhet/undervisning för en specifik barn-/elevgrupp. Det innebär att kritiskt granska läromedel och informationskällor av olika slag, att använda olika resurser för lärande, att själv framställa läromedel och att hantera lärande i ett medielandskap.

En central del av en lärares yrkeskompetens handlar om att reflektera över och att problematisera frågor som rör undervisningens innehåll, metoder, organisation och uppföljning utifrån teorier om lärande. Reflekterandet och problematiserandet måste leda över till praktisk handling, och handling måste i sin tur följas upp av reflektion och analys.

En professionell lärare är en skicklig organisatör som kan omsätta teori i praktik och variera sin undervisning på ett sådant sätt att barnens/elevernas kunskaper och förmågor utvecklas mot målen för verksamheten. Under den verksamhetsförlagda utbildningen måste studenten därför få möjlighet att diskutera den konkreta verksamheten/undervisningen utifrån skollagen, skolförordningen, läroplanen samt kurs- och ämnesplaner.

Enligt läroplanen ska verksamheten bidra till barns/elevs harmoniska utveckling, och läraren ska ta hänsyn till varje enskild individs behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande. Studenten måste därför under utbildningens gång utvidga sin repertoar av olika sätt att engagera barn/elever kring ett innehåll så att deras nyfikenhet och utforskande blir en grund för deras lärande. Inte minst behöver en student med examen mot arbete med yngre barn, kunna omsätta kunskap om lekens betydelse för barns kognitiva och personliga utveckling i handling.

I detta sammanhang är det väsentligt att studenten tidigt börjar reflektera över frågor som gäller undervisning i syfte att finna former och metoder som gynnar barn/elever med olika bakgrund utifrån kunskap om exempelvis mångkultur och mång- och flerspråkighet.

Lärande sker i olika former. Informations- och kommunikationsteknik (IKT) har stor betydelse i skolans undervisning. Studenten behöver relevanta kunskaper inom det här området för att kunna utnyttja och använda IKT pedagogiskt i sin verksamhet/undervisning.

IKT måste givetvis också kopplas till frågor om värdegrund och demokrati. Vad betyder IKT för integritetsfrågorna? Vilken roll spelar teknikutvecklingen för värdegrund och demokrati? För studenten får inte den egna utvecklingen inom IKT stanna vid det tekniska. Det handlar i hög utsträckning om att ha kunskaper om och insikter i barns och ungas användande av digitala medier samt att själv kunna använda digitala medier i pedagogiskt arbete. Studenten behöver således utveckla kunskap om mediekulturella och medieteknologiska förändringar, utmaningar och möjligheter i form av det som betecknas media literacy eller digital mediekompetens.

För att den verksamhetsförlagda utbildningen ska ge största möjliga utbyte måste studenten få möjlighet till goda förberedelser i samverkan med partnerskolans personal. Studenten tar i samtal med såväl handledare som barnen/eleverna reda på vilka erfarenheter, föreställningar, kunskaper och frågor som finns i barn-/elevgruppen kring de arbetsområden som studenten under utbildningens gång alltmer självständigt ska ansvara för. På grundval av den förståelse som barnen/eleverna har och med hänsyn till styrdokumentet utarbetar studenten en preliminär planering i samråd med partnerskolans lärare. Efterhand ska studenten bli alltmer självständig i sin planering och i utvärderingen av dess syfte och genomförande.

Planering av verksamheten utgår från de didaktiska frågorna: Vad ska man lära sig, Varför ska man lära sig detta, Hur ska man lära sig, När ska man lära sig, Var ska man lära sig samt Vem ska lära sig och tillsammans med vem?

Frågor om vad och varför man ska lära sig något hänger samman med vem som ska lära sig.

- Vilken kunskap ska uppnås och vilka förmågor ska utvecklas?
- På vilket sätt berör innehållet barnen/eleverna?
- Vilka kopplingar finns mellan barn-/elevgruppens erfarenheter och innehållet?

- Vilken förförståelse finns i den aktuella gruppen?
- Vilka termer och begrepp är centrala i detta sammanhang?
- Vilka frågeställningar kan innehållet ge upphov till?
- Vilka värderingar ska diskuteras och tas ställning till?

Frågor om hur man ska lära sig hänger samman med när och var och med vem lärande sker bäst.

- Vilka kunskapskällor och läranderesurser kan utnyttjas?
- Hur ska arbetet enskilt och med kamrater organiseras?
- Vilka läroprocesser kan utmana barnens/elevernas föreställningar, och när och var ska dessa läroprocesser äga rum?

- Hur ska kunskaperna och förmågorna redovisas?
- Hur ska barnens/elevernas kunskapsutveckling bedömas, betygsättas (i förekommande fall) och kommuniceras?
- Hur ska arbetet följas upp och utvärderas?

Eftersom svaren på dessa frågor i hög grad är beroende av i vilken skolform studenten verkar behöver studenten utgå från relevanta styrdokument i sin planering. Studenten ska utveckla sin förmåga att stimulera och utmana barns/elevs tänkande genom att lägga upp verksamheten/undervisningen på ett sätt som ger utrymme för deras egna frågor och uttryck samt ger dem förutsättningar att nå målen.



**” En professionell lärare är en skicklig organisator som kan omsätta teori i praktik och variera sin undervisning på ett sådant sätt att barnens/elevernas kunskaper och förmågor utvecklas mot målen för verksamheten. ”**

Samtalet som arbetsform har stor betydelse. Utgångspunkter för samtal kan vara aktuella händelser, gemensamma aktiviteter, experiment och försök samt texter av olika slag. Värderingsövningar, rollspel och improvisationer liksom bildarbete och musik kan vara andra vägar för barns/elevs utveckling och lärande liksom skrivande och gestaltande i olika genrer och medier.

En lärare behöver tillämpa strategier som ger barnen/eleverna möjlighet att reflektera över sina erfarenheter och sitt lärande. Lärares uppgift är att på olika sätt ge barn/elever respons på deras insatser, och en viktig fråga i sammanhanget är hur barnens/elevernas lärande ska bedömas och återkopplas så att barnet/eleven förstår bedömningens roll i hennes/hans kunskapsutveckling. Hur denna respons kan se ut varierar beroende på sammanhang och barnens/elevernas ålder och mognad. Respons och bedömning kräver således kommunikativ kompetens.

Det är av yttersta vikt att studenten får möjlighet att delta i bedömningsarbete och ge respons under den verksamhetsförlagda utbildningen. Framför allt är det viktigt att studenten lär sig att ge respons med olika kvalitativa metoder, vilket handlar om att för sig själv och för barnet/eleven och föräldrar synliggöra barnets/elevens kunskapsutveckling. Studenten behöver kunna avgöra när bedömningen ska vara en formativ avstämning eller en summering. Det handlar alltså inte enbart om att bedöma produkten med exempelvis poängsättning eller betyg utan också om att synliggöra hur lärandeprocesserna ser ut för barnen/eleverna och att använda respons som ett pedagogiskt verktyg.

I de fall där elever ska betygsättas är det viktigt att studenten noggrant sätter sig in i de betygskriterier som gäller och att hon/han aktivt deltar i betygsdiskussioner med handledaren och andra lärare. Enligt skollagen ska

läraren analysera varje elevs kunskapsutveckling utifrån kurs-, ämnes- och läroplanens krav och aktivt stödja eleverna i deras lärande. Utvärderingen av elevernas kunskaper ska vara allsidig, och det är därför nödvändigt att läraren använder olika former för bedömning och att dessa utvärderas och utvecklas. I bedömningen av studenten beaktas i vilken mån studenten kan använda kvalitativa metoder för respons och bedömning och huruvida studenten kan utvärdera sina egna respons- och bedömningspraktiker.

Att ge respons och bedöma kräver utöver didaktisk och kommunikativ kompetens också förmåga till reflektion och analys. Studenten behöver utveckla sin bedömarförmåga och kritiskt utvärdera i vilken utsträckning verksamheten/undervisningen ger barnen/eleverna möjligheter att lyckas och utvecklas. Insikter om eventuella brister i verksamheten/undervisningen måste kunna omvandlas i handling i organisationen av den fortsatta verksamheten/undervisningen.

Studentens medvetenhet om relationen mellan innehåll, metod, organisation och uppföljning måste uppmärksammas under den verksamhetsförlagda utbildningen. Studentens förmåga att medvetet reflektera över samt organisera och utvärdera verksamhet/undervisning utgör ett viktigt underlag för bedömning av studenten.

Studenten behöver därför ta del av det utvecklingsarbete som bedrivs på förskolan/skolan och delta i samtal med lärarna om former för dokumentation och utvärdering av verksamheten. På så sätt kan studentens egen verksamhet/undervisning förstås i ett större sammanhang och studentens engagemang för skolutveckling uppmuntras. I detta sammanhang bör studenten fundera över hur examensarbetet kan användas.



## NIVÅERNA INOM UTVECKLINGSSOMRÅDET DIDAKTISK KOMPETENS

På nivå ett är studenten medveten om och börjar reflektera över didaktiska frågor. Hon/han arbetar huvudsakligen med handledaren som förebild eller modell. Utgångspunkten är mestadels andras planeringar och/eller färdiga läromedel och andra färdiga, lätt tillgängliga lärresurser. Studenten känner till vad som styr innehållet i verksamheten och bedömer denna med utgångspunkt främst i egna erfarenheter. En begynnande insikt finns om att barn/elever har individuella behov, och studenten bemödar sig om att ge barnen/eleverna respons utifrån denna insikt. Studenten visar vilja och förmåga att bredda och fördjupa sina ämneskunskaper.

I vilken mån strävar studenten efter att förstå olika barn-/elevgruppers behov, och i vilken mån bemödar sig studenten om att stimulera barnens/elevernas intresse för verksamhetens/undervisningens innehåll? Spelar stu-

dent en stödjande och aktiv roll i barnens/elevernas individuella arbete? Fördjupar och breddar studenten sina ämnes- och ämnesdidaktiska kunskaper i syfte att kunna genomföra verksamhet/undervisning?

På nivå två prövar och omprövar studenten olika didaktiska val. Studenten har eller tillägnar sig de ämnes- och ämnesdidaktiska kunskaper som är nödvändiga för att genomföra verksamhet/undervisning och börjar tillämpa utvärderings- och bedömningskriterier som är relevanta för ämnet eller verksamheten. Studenten presenterar och genomför egna idéer om innehåll och arbetsformer. Studenten kan använda och värdera olika läromedel och digitala lärresurser och sätta dem i relation till styrdokument och den aktuella barn-/elevgruppen.

Hur pass väl kan studenten koppla i hop sina ämneskunskaper med sina didaktiska kunskaper, och i

vilken mån konkretiseras kunskaperna utifrån barnens/elevernas lärande? I vilken utsträckning använder och utvärderar studenten arbetsformer och lärresurser som främjar barnens/elevernas lärande både individuellt och i grupp? Har studenten en repertoar av olika sätt att engagera barn/elever kring ett innehåll? I vilken utsträckning förmår studenten att ge barnen/eleverna lust att formulera problem, söka kunskap och dra slutsatser?

Kan studenten välja arbetssätt och arbetsmetoder som utgår från mål och riktlinjer i läroplanen? Strävar studenten efter att använda utvärderings- och bedömningskriterier som är relevanta för verksamheten för att följa och stödja barnens/elevernas kunskapsutveckling?





På nivå tre förväntas studenten kunna motivera och analysera sina didaktiska val utifrån barns/elevers olika sätt att lära. Verksamheten/undervisningen utgår från barn-/elevgruppens intressen, erfarenheter och föreställningar om undervisningens innehåll. Studenten har en bred repertoar av arbetssätt och arbetsformer, och använder dessa för att möta barnens/elevernas olika förutsättningar och behov. Studenten framställer egna läromedel av olika slag och använder sig av varierande former av lärresurser inklusive digitala medier på ett medvetet och konstruktivt sätt.

Ämneskunskaperna är goda och relevanta. Respons och bedömning görs utifrån teoretisk kunskap. Bedömningsformerna är ändamålsenliga och ger barnen/eleverna goda möjligheter att visa sina kunskaper. De stimuleras att lära och att reflektera över sitt lärande

och får återkoppling på vad de kan och vad de behöver utveckla och hur. Lärandet blir synligt för den enskilda individen, och lärarens respons bildar underlag för dialog inför det fortsatta lärandet. Studenten kan dokumentera kunskapsutveckling på ett sätt som ger föräldrar möjlighet att följa och stödja sina barn i deras skolarbete.

På nivå fyra gäller liksom för de båda andra utvecklingsområdena att kraven delvis går utöver vad som kan vara rimligt att fordra inom lärarutbildningens ram. Studenten förväntas här kunna bidra med analyser och reflektioner utifrån olika teoretiska perspektiv i didaktiska samtal. Det har blivit en självklarhet att förlöpande utveckla och uppdatera ämneskunskaperna. Studenten vet vilka kunskaper en lärare behöver för att genomföra läraruppdraget. Detta förutsätter att studenten kan föra ett fördjupat resonemang om kunskap. Mycket stor medvetenhet och självständighet präglar val av innehåll, arbetssätt samt former för respons och bedömning utifrån barns/elevers olika förutsättningar. Referensramarna är vida. Utvärderingar används för att utveckla inte bara den egna verksamheten utan även verksamheten på partnerskolan. Studenten identifierar och försöker lösa eventuella strukturella problem i verksamheten. Examensarbetet är ett verktyg för detta.

Den som når nivå fyra kan sägas ha utvecklat en professionell ämnes- och ämnesdidaktisk medvetenhet och kompetens.

|  | Från novis till professionell<br><b>PROGRESSION MOT EN DIDAKTISK KOMPETENS</b>   |  |   |
|--|--|--|---|
| Förmåga att...   | ...använda och utveckla relevant ämnes- och ämnesdidaktiskt kunnande.  | ...sätta upp relevanta mål och bedöma och värdera barns/elevers lärande och utveckling.  | ...verka för en förskola/skola för alla med hjälp av olika lärandeteorier, innehåll, arbetsformer och arbetssätt.   |
| Reflekterar över didaktiska frågor genom att...<br><br>   | <ul style="list-style-type: none"> <li>– visa vilja/förmåga att fördjupa och bredda sitt ämnes- och ämnesdidaktiska kunnande.</li> <li>– arbeta med stöd av lokal lärutbildare eller givna modeller.</li> </ul>  | <ul style="list-style-type: none"> <li>– ha kunskap om vilka mål som styr verksamheten.</li> <li>– söka och beskriva tecken på barns/elevers lärande.</li> <li>– ge barn/elever konstruktiv respons på deras arbete.</li> <li>– ta del av olika kriterier och reflektera över deras innebörd vid bedömning.</li> </ul>   | <ul style="list-style-type: none"> <li>– arbeta utifrån färdiga planeringar eller annat anvisat material.</li> <li>– visa insikt om att barn/elever har olika förutsättningar</li> </ul>  |
| Prövar/omprövar och diskuterar olika didaktiska val genom att...<br><br>                          | <ul style="list-style-type: none"> <li>– utveckla relevant ämneskunnande för att genomföra verksamheten.</li> <li>– strukturera och konkretisera sitt ämneskunnande så att det blir begripligt för barn/elever.</li> <li>– visa förmåga till samspel och dialog med barn/elever.</li> </ul>  | <ul style="list-style-type: none"> <li>– visa förmåga att tolka styrdokumentens mål och koppla dem till den egna verksamheten.</li> <li>– tillämpa de utvärderings- och bedömningskriterier som gäller för ämnet, kursen eller verksamheten.</li> <li>– föreslå hur barn/elever kan förbättra arbetssätt/resultat.</li> <li>– pröva kvalitativ metod för respons och bedömning.</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>– planera och genomföra verksamhet utifrån egna tankar och idéer.</li> <li>– tillämpa olika arbetsformer som främjar barnens/elevernas lärande både individuellt och i grupp.</li> <li>– intressera sig för och reflektera över barns/elevers olika sätt att lära och låta resultatet ligga till grund för fortsatt planeringsarbete.</li> <li>– pröva och jämföra olika läromedel inklusive IKT.</li> </ul>         |
| Motiverar och analyserar sina didaktiska val genom att...<br><br>                                 | <ul style="list-style-type: none"> <li>– visa förmåga att generalisera och se samband.</li> <li>– välja innehåll och arbetssätt utifrån barns/elevers förutsättningar och behov.</li> <li>– engagera barn/elever med hjälp av sitt ämnes- och ämnesdidaktiska kunnande.</li> <li>– utveckla lärarrollen i relation till barns och elevs utveckling och lärande.</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>– formulera och kommunicera relevanta mål och bedömningskriterier utifrån styrdokumentet så att barn/elever och föräldrar förstår.</li> <li>– stimulera barn/elever att själva utvärdera och reflektera över resultat.</li> <li>– använda kvalitativa metoder för respons och bedömning.</li> </ul>   | <ul style="list-style-type: none"> <li>– motivera, planera och leda undervisning/verksamhet med hänsyn till barns/elevs skiftande förmågor, intressen och behov samt med hänsyn till perspektiv som jämlikhet (klass, kön, etnicitet, sexualitet, funktionshinder) och hållbar utveckling.</li> <li>– stimulera barn/elever att ta ansvar för och reflektera över sitt eget lärande.</li> <li>– värdera och välja olika läromedel inklusive IKT.</li> </ul> |
| Nivå 4<br>Bidra med analyser och reflektioner i kollegiets didaktiska samtal genom att...<br><br> | <ul style="list-style-type: none"> <li>– kontinuerligt fördjupa sitt ämnes- och ämnesdidaktiska kunnande.</li> <li>– göra bedömningar och prioriteringar av verksamhetens innehåll och arbetssätt utifrån olika teoretiska perspektiv.</li> </ul>  | <ul style="list-style-type: none"> <li>– utifrån olika teoretiska perspektiv bidra till samtal om lokala mål för verksamheten.</li> <li>– använda bedömning som redskap för att utveckla barns/elevs lärande.</li> <li>– använda utvärdering som redskap för att utveckla verksamheten.</li> </ul>   | <ul style="list-style-type: none"> <li>– utforma långsiktiga strategier för att få alla barn/elever att lära och utvecklas efter sina förutsättningar.</li> <li>– identifiera och bidra till att lösa eventuella strukturella problem.</li> <li>– utveckla funktionella läromedel inklusive IKT.</li> </ul>   |

## PROGRESSION MOT ETT KOMMUNIKATIVT OCH DEMOKRATISKT LEDARSKAP

Som tidigare diskuterats räcker det inte med utvecklade ämnes- och ämnesdidaktiska kunskaper och en analytisk förmåga för att en lärare ska kunna genomföra sitt uppdrag på ett tillfredsställande sätt.

I det tredje och sist beskrivna utvecklingsområdet blir kopplingarna till de två övriga områdena som allra tydligast. Första delen av kommunikationsmatrisen behandlar förmågan att leda och verka för inflytande. Den andra beskriver förmågan att agera efter skolans värdegrund och att hantera konflikter. Den tredje ringar in förmågan att kommunicera och samverka.

En utvecklad kommunikativ förmåga är en oumbärlig del av en lärares yrkeskompetens. Få yrkesutövare måste som lärare ha en kommunikativ kompetens på olika nivåer och i olika sammanhang. Först och främst handlar det naturligtvis om att på ett inklämmande sätt kunna kommunicera med såväl hela barngrupper/klasser som enskilda barn/elever. Mötet med barn, unga och vuxna med olika kulturella bakgrunder ställer höga krav på ett utvecklat interkulturellt förhållningssätt och kunskap om interkulturell pedagogik.

Språket är naturligtvis ett oerhört viktigt kommunikationsmedel. Det handlar om att kunna formulera sig på ett tydligt och begripligt sätt genom att kunna förklara, berätta och ge instruktioner. Det handlar också om att vara en god lyssnare, en människa som kan delta i en jämlik dialog med barn, ungdomar, föräldrar, kollegor, skolledning, politiker och det omgivande samhället.

Kommunikativ kompetens omfattar mer än det verbala språket. Kroppsspråk, bild, musik och drama är verksamma språk i kommunikation. Det handlar också om att kunna kommunicera med hjälp av olika media. Vid bedömningen av studenten ska olika komponenter i kommunikationen beaktas. Ett kvitto på hur kommunikationen fungerar blir helt enkelt om och hur barnen/eleverna förstår och förhåller sig till studenten. Studentens förmåga att föra dialog med föräldrar om den egna verksamheten/undervisningen är ett annat kvitto på att den kommunikativa kompetensen finns.

Internet och sociala nätverk ger möjligheter för barn/elever att hämta information och att delta i ett gemensamt lärande vilket kräver att läraren har kunskap om

vad den digitala lärandemiljön erbjuder och förmåga att hantera den för att främja såväl individuellt som kollektivt lärande.

I nätverken kan barn/elever utveckla sin demokratiska kompetens. Nätverken kan dessvärre också inbjuda till mobbning och annat kränkande beteende. För detta måste läraren ha kunskap och strategier. Studenten behöver utveckla sin förmåga att hantera konflikter och kränkningar och också ges möjlighet att diskutera metoder, förhållningssätt och strategier mot exempelvis mobbning med skolans personal.

Värdegrundsfrågorna har en central position i läroplanen och kan hanteras på olika sätt. Ett sätt kan vara att olika värdegrundsperspektiv utgör själva innehållet i verksamheten/undervisningen. Ett annat sätt är arbete med övergripande teman om olika aspekter av värdegrunden. Det kan handla om makt- och/eller miljöfrågor.

Ytterligare ett sätt att hantera värdegrundsfrågorna är att de byggs in i och på olika sätt gestaltas i hela verksamheten. På det sättet kan barnen/eleverna ges ett reellt inflytande över frågor som rör verksamhetens/undervisningens innehåll och form. Detta kan exempelvis göras genom att studenten är lyhörd för vad som sägs i samband med utvärderingar och genom att barnens/elevernas frågor ges utrymme i verksamheten/undervisningen. Lyhördhet och tolkningsförmåga hos studenten måste utvecklas successivt under den verksamhetsförlagda utbildningen och spela en avgörande roll vid bedömningen av studenten.

Studenten behöver ges rikliga tillfällen att återkommande diskutera och problematisera värdegrundsfrågorna med lärarna i arbetslaget. Det är också viktigt att på olika sätt uppmärksamma och ansvara för värdegrundsfrågorna i samband med metod- och stoffval samt dokumentation och analys av den egna verksamheten/undervisningen. I detta arbete ingår att på olika sätt tematisera värdegrundsfrågorna i ämnesövergripande teman. Initiativrikedom och kreativitet på det här området är tecken på att studenten kommit långt i sin utveckling.

Vid bedömningen av studenten är det viktigt att



värdera om hon/han visar vilja att utveckla solidaritet hos barn/elever och om hon/han är öppen för och kan hantera konkurrerande värderingar och uppfattningar. I vilken mån förmår studenten att planera och genomföra sin verksamhet med hänsyn till olika förmågor, intressen och behov? Ges barnen/eleverna möjligheter att ta egna initiativ och eget ansvar? Bidrar arbetsformerna till samarbete och gemensamt lärande? Strävar studenten efter att ge flickor och pojkar lika stort utrymme? Hur hanterar studenten konflikter? Hur förebygger studenten konflikter och kränkningar genom sitt ledarskap och sin organisation av undervisning?

En förtroendefull kontakt mellan lärare och barn/elever är en förutsättning för att läraren ska kunna stödja dem i deras utveckling. För att en sådan kontakt ska komma till stånd måste läraren våga vara personlig utan att bli privat. Lika betydelsefullt är det att läraren uppmärksammar barnens/elevernas reaktioner och behov och kan leva sig in i deras föreställningar, tankar och känslor med ett personligt engagemang. Empatisk förmåga är alltså en viktig del av den kompetens som rör det demokratiska ledarskapet. Förutom denna empatiska förmåga ingår förmågan att vara en auktoritet genom att utöva ett tydligt ledarskap, visa fasthet och konsekvens och sätta gränser som inger trygghet. Det handlar om en förmåga till närhet men med bibehållen distans.

Ett gott ledarskap kännetecknas av att läraren är den självklara arbetsledaren och en tydlig vuxen. Av läroplanen framgår att läraren ansvarar för att alla barn/elever får ett reellt inflytande och att verksamheten/undervisningen bygger på deras lust att lära. En förutsättning för att verksamheten/undervisningen ska kunna utgå från barnens/elevernas intressen och utmana deras föreställningar är att de är delaktiga med hänsyn tagen till deras ålder och mognad. Det är viktigt att studenten får möjlighet att pröva olika former att inkludera barn/elever i planering, genomförande och utvärdering samtidigt som hon/han utvecklar sin förmåga att vara en auktoritet utan att vara auktoritär. Ett ledarskap som inte utvecklas i den här riktningen måste beskrivas som stagnation.

En lärare måste hantera en miljö som är mycket komplex. Samtidigt som läraren ska genomföra sin verksamhet/undervisning måste hon/han ofta ta ställning till

nya situationer som dyker upp. En lärare måste snabbt kunna fatta beslut om att gå vidare till nästa planerade moment eller att sätta in andra, inte i förväg planerade, aktiviteter. En lärare möter alltså en verklighet med nya situationer och frågor som ställer krav på ställningstaganden och omprövningar där det inte finns några givna och enkla lösningar som är generellt giltiga.

Detta ställer stora krav på flexibilitet och på förmågan att kunna se föränderligheten som en utmaning, dvs att inte primärt se det oförutsedda som något negativt som bryter ett uppgjort mönster utan i stället se nya möjligheter i det som uppstår. Det som kan framstå som oplanerat och improvisatoriskt bygger i själva verket, hos den erfarna läraren, på en handlingskompetens som är baserad på genomtänkta strategier och långsiktiga mål för verksamheten.

Kraven på flexibilitet och handlingskompetens hos studenten måste successivt höjas, och förmågan måste utvecklas, prövas och bedömas under den verksamhetsförlagda utbildningen. En student som ser och problematiserar mönster och strukturer i verksamheten och som visar intresse för att kommunicera sina slutsatser med skolans personal har kommit långt i sin utveckling.

**”Ett gott ledarskap kännetecknas av att läraren är den självklara arbetsledaren och en tydlig vuxen.”**

## NIVÅERNA INOM UTVECKLINGSOMRÅDET KOMMUNIKATIVT OCH DEMOKRATISKT LEDARSKAP

På nivå ett handlar ledarskapet om att man är sökande i balansen mellan att vara privat och personlig och att man är medveten om vikten av tydlighet och struktur. Gränssättandet börjar ta form och kommunikationen med barn/elever fungerar. Studenten känner till styrdokumentens grundläggande värderingar och visar beredskap och öppenhet för att etablera kontakt och dialog med barn/elever och verksamhetens personal. Studenten kan leda verksamhet/undervisning och har en viss förståelse för betydelsen av barn-/elevinflytande och föräldramedverkan.

I vilken utsträckning lyckas studenten vinna barnens/elevernas tillit och väcka deras engagemang? Bemödar sig studenten om att förhålla sig till barnen/eleverna som lärare och tydlig vuxen? Är studenten uppmärksam på konfliktsituationer? Är studenten tydlig i sin kommunikation med barn/elever och skolans personal? Reflekterar studenten över barns/elevs inflytande över verksamheten/undervisningen och över föräldrars delaktighet i densamma?

På nivå två har ledarskapet blivit mer strukturerat och lyhört. Förmågan till empati är tydlig, och studenten kan utnyttja sina personliga egenskaper och förmågor för att få auktoritet bland barn/elever och för att stimulera deras intresse för verksamheten/undervisningen. Studenten kan berätta och förklara på ett sätt som gör att barn/elever förstår och känner sig trygga. Studenten behärskar några olika kommunikationsformer och medier för att stimulera barns/elevs uttrycksförmåga och främja deras lärande.

En dialog förs med barnen/eleverna, och studenten kan relatera styrdokumentet till upplevda händelser i verksamheten. Studenten hanterar balansen mellan närhet till barn/elever och ett tydligt ledarskap. Hon/han strävar efter att vara en demokratisk förebild och visar handlingskraft i konfliktsituationer och social kompetens i mötet med personal och föräldrar.

I vilken mån förmår studenten att utnyttja sina personliga egenskaper och erfarenheter för att få auktoritet bland barn/elever och för att stimulera deras intresse för verksamheten/undervisningen? Hur klarar studenten av att hantera ett tydligt ledarskap? I vilken utsträckning förmår studenten ge barn/elever lust att formulera problem, söka kunskap och kommunicera? Bemödar sig studenten om att se till varje barns/elevs behov? Är studenten en god berättare, och behärskar hon/han olika kommunikationsformer? Visar studenten lyhördhet i mötet med föräldrar?

På nivå tre har studenten hittat sin personliga ledarstil och är beredd att fortlöpande ompröva den. Nu finns en medvetenhet om hur personliga värderingar kommer till uttryck i ledarskapet och hur styrdokumentens värderingar kommer till uttryck i den egna verksamheten. Studenten reagerar konstruktivt på konflikter och kränkningar. Hon/han hanterar oförutsedda händelser och arbetar explicit med att skapa ett öppet klimat samt utvecklar strategier så att barn/elever och föräldrar vill och vågar ta egna initiativ och därmed ansvar. Repertoaren av kommunikativa uttrycksätt och uttrycksformer har utvidgats avsevärt och används medvetet för att främja barns/elevs kunskapsutveckling.

På nivå fyra visar studenten en väl utvecklad förmåga att fungera som arbetsledare och jämbördig samarbetspartner. Studenten arbetar strategiskt med värdegrundsfrågor i hela verksamheten, inte bara i den egna verksamheten. Studenten utvecklar medvetet den kommunikativa förmågan genom att pröva, utmana och utvidga den i olika sammanhang. Studenten kan utvärda verksamhet/undervisning samt initiera och föra en debatt som kan leda till konkret skolutveckling. Examensarbetet är ett tydligt verktyg i utvecklingsarbetet. Den som nått nivå fyra har kommit mycket långt i professionsutvecklingen mot ett kommunikativt och demokratiskt ledarskap. Novisen har blivit professionell.

| Från novis till professionell<br><b>PROGRESSION MOT ETT KOMMUNIKATIVT<br/>OCH DEMOKRATISKT LEDARSKAP</b> |   |   |   |
|--|---|---|---|
| Förmåga att...   | ...leda och verka för barns/<br>elevers inflytande  | ...agera efter värdegrund och<br>hantera konflikter   | ...kommunicera och samverka   |
| <p>Söker sin ledarroll genom att...</p> <p><b>NIVÅ 1</b></p>   | <ul style="list-style-type: none"> <li>– uppmärksamma skillnaden mellan att vara privat och personlig och mellan att vara elev, kompis, förälder och att vara lärare.</li> <li>– leda en grupp barn/elever med planerat material.</li> <li>– inse vikten av tydlighet och struktur.</li> <li>– bilda sig en uppfattning om former för elevinflytande samt föräldrars delaktighet i förskolan/skolan.</li> </ul>   | <ul style="list-style-type: none"> <li>– sträva efter att vara rättvis och visa alla barn/elever respekt.</li> <li>– beakta grundläggande värderingar i styrdokumentet.</li> <li>– reflektera över gränssättning i förskola/skola.</li> <li>– uppmärksamma konfliktsituationer och reflektera över möjliga lösningar.</li> </ul>  | <ul style="list-style-type: none"> <li>– visa öppenhet för att etablera kontakt och föra dialog med barn/elever.</li> <li>– visa engagemang och intresse för barn/elever och deras villkor och behov.</li> <li>– uttrycka sig tydligt såväl muntligt som skriftligt i kommunikation med barn/elever.</li> <li>– visa vilja till samarbete och dialog med verksamhetens personal.</li> </ul>   |
| <p>Prövar och utvecklar en egen ledarroll genom att...</p> <p><b>NIVÅ 2</b></p>                          | <ul style="list-style-type: none"> <li>– reflektera över det egna ledarskapet och kan se sina starka respektive svaga sidor.</li> <li>– eftersträva tydlighet och struktur i sitt ledarskap.</li> <li>– visa ett empatiskt förhållningssätt.</li> <li>– i dialog med barn/elever vara lyhörd för yttranden och stämningar i gruppen och ta hänsyn till detta i fortsatt arbete.</li> <li>– ta del av olika former av föräldrasamverkan.</li> </ul>          | <ul style="list-style-type: none"> <li>– visa insikt om behovet av att ibland bemöta barn/elever olika för att uppnå likvärdighet.</li> <li>– ge exempel på hur styrdokumentens värderingar kan komma till uttryck i egen verksamhet.</li> <li>– sträva efter ett demokratiskt förhållningssätt i sitt agerande.</li> <li>– att försöka hantera problem och konfliktsituationer.</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>– sträva efter att se och bekräfta varje individ.</li> <li>– leda resonerande samtal i lyhört samspel med barn/elever både enskilt och i grupp.</li> <li>– behärska ett berättande och förklarande framställningssätt.</li> <li>– ta aktiv del i arbetslagets löpande arbete.</li> <li>– tillvarata de möjligheter som erbjuds för att tillägna sig kunskap om verksamhetens olika delar</li> <li>– visa social kompetens i mötet med personal och föräldrar.</li> </ul>   |
| <p>Tillämpar ett konsekvent ledarskap genom att...</p> <p><b>NIVÅ 3</b></p>                              | <ul style="list-style-type: none"> <li>– organisera sitt arbete på ett genomtänkt sätt och överblicka konsekvenserna.</li> <li>– inse hur personliga värderingar kommer till uttryck i ledarskapet.</li> <li>– vara flexibel och kunna hantera oförutsedda händelser.</li> <li>– ge barn/elever möjlighet att reflektera över sitt lärande.</li> <li>– samverka med barn/elever och föräldrar samt reflektera över vad som sker i detta samspel.</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>– målmedvetet arbeta med att skapa ett öppet och förtroendefullt klimat i gruppen/klassen där alla barn/elever utvecklas, blir bekräftade och känner sig trygga.</li> <li>– ha strategier för hur styrdokumentens värderingar kan komma till uttryck i egen verksamhet.</li> <li>– reagera konstruktivt på kränkningar.</li> </ul>                   | <ul style="list-style-type: none"> <li>– på ett inkännande sätt kommunicera med såväl hela barngrupper/klasser som enskilda barn/elever.</li> <li>– samverka med kollegor och föräldrar.</li> <li>– formulera sig så att det främjar alla barns/elevs förståelse och lärande.</li> <li>– behärska och använda olika kommunikativa färdigheter (t ex kroppsspråk, drama, musik, bilder).</li> <li>– vara lyhörd och kunna byta perspektiv.</li> <li>– utveckla flerstämmiga miljöer som på ett demokratiskt sätt stimulerar barns/elevs lärande/utveckling.</li> </ul> |
| <p>Utvecklar sitt ledarskap i samspel med barn/elever och kollegor genom att...</p> <p><b>NIVÅ 4</b></p> | <ul style="list-style-type: none"> <li>– visa tilltro till vad han/hon kan utföra tillsammans med andra.</li> <li>– fungera som arbetsledare för och samarbetspartner till såväl barn/elever som vuxna (i arbetslaget).</li> <li>– se barns/elevs och föräldrars delaktighet som en tillgång i verksamhetens löpande arbete.</li> <li>– uppmuntra barn/elever och föräldrar att reflektera över verksamheten i förskolan/skolan.</li> </ul>                 | <ul style="list-style-type: none"> <li>– aktivt arbeta med samt utveckla och utvärdera värdegrundsfrågor.</li> <li>– uppmuntra pluralistiska samtal om värdegrunden inom ramen för demokratiska principer.</li> <li>– se mönster i konfliktsituationer, vara uppmärksam på maktstrukturer och försöka hitta hållbara lösningar.</li> </ul>  | <ul style="list-style-type: none"> <li>– planera och samarbeta ämnesövergripande och även söka kontakter och samarbete utanför skolans ram.</li> <li>– anta kommunikativa utmaningar.</li> <li>– visa intresse för läraruppdraget i en decentraliserad förskola/skola och delta i en debatt som kan leda till en konkret skol-utveckling.</li> </ul>  |

